

ΘΕΟΔΩΡΑ: ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ

Ένα θαυμάσιο ψηφιδωτό στην εκκλησία του Αγίου Βιταλίου, στη Ραβένα της Ιταλίας διασώζει μέχρι σήμερα ένα μοναδικής τέχνης πορτραίτο της Αυτοκράτειρας Θεοδώρας. Οι συμβατικήτερες που επιβάλλει η ιδεολογία της μοναρχίας θέλουν τη Θεοδώρα επιβλητική στο ανάστημα, ευθητενή, περιβεβλημένη με βαρύτιμα υφάσματα και πολύτιμα κοσμήματα. Τα χαρακτηριστικά όμως του προσώπου της δεν φαίνεται να τα επινόησε η ευαισθησία του καλλιτέχνη. Αν κρίνουμε από την περιγραφή της Θεοδώρας που έχουμε από τον σύγχρονό της ιστορικό Προκόπιο, ανταποκρίνονται πιατά στο πρωτότυπό τους: ένα πρόσωπο οιάλ, χλωμό με μια λεπτή μακριά μύτη. Δύο τεράστια μάτια κάτω από σμιχτά φρύδια που φωτίζουν την όψη της, εκφράζουν απεριόριστη ένταση και μαγνητίζουν το θεατή με τη διειδυτικότητά τους.

Αλλού πάλι αναφέρει ότι θα ήταν τελείων αδύνατο να περιγράψει κανείς με λόγια τη γοητεία του προσώπου της. Η Θεοδώρα όμως θα έπρεπε να δέθετε και άλλα χαρίσματα, εκτός από τη φυσική γοητεία, για να εμπνεύσει τον έρωτα και την απεριόριστη εμπιστοσύνη στον Ιουστινιανό μέχρι το τέλος της ζωής της. Είτε γιατί ο Ιουστινιανός είχε κριτήρια διαφορετικά από αυτά που επέβαλαν οι τρέχουσες αντιλήψει, όσον αφορά το γυναικείο ιδεώδες, είτε γιατί η προσωπική ακτινοθολία της Θεοδώρας επέβαλε διαφορετικά μέτρα εκτίμησης για το γυναικείο φύλο. Το γεγονός είναι πως η ταπεινή καταγωγή της και το σκανδαλώδες παρελθόν της, όχι μόνο δε στάθηκαν τροχοπέδη στο ρόλο της σαν αυτοκράτειρα, αλλά τουντινόν πρόσφεραν πολύτιμες εμπειρίες, που υποκίνησαν πολιτικές ενέργειες με ευρύτερη απήχηση.

Μαρία Τσάτσου - Moore

Καθηγήτρια Αγγλικής Φιλολογίας

Η παρουσία του αυτοκρατορικού ζεύγους μέσα στην τέχνη της εκκλησίας τον δο άιώνα, καθηγάζει τη θεοκρατική αντίληψη της εξουσίας και εξυπέρτεται ένα διπλό στόχο: πολιτικό και εκκλησιαστικό. Πιο σύγλωττα και πειστικότερα από κάθε άλλο έργο, η καλλιτεχνική απεικόνιση του Αυτοκράτορα μέσα στην εκκλησία επιβεβαίνει το ρόλο του ως αληγινού κυριαρχού του κράτους και υπενθύμιζε ταυτόχρονα την «ελεώ Θεού» εξουσία του επί της γης. Πέρα όμως από την αυτοκρατορική προπαγάνδα, η παράλληλη συμμετρία στη σύνθεση των δύο ψηφιδωτών αποκαλύπτει και κάτι από τη σχέση λουστινιανού και Θεοδώρας. Από τη μια μεριά η Θεοδώρα με την ακολουθία της, από την άλλη ο λουστινιανός ανάμεσα σε πολιτικούς και θρησκευτικούς αξιωματούχους. Η ίδια σχέδιον διάταξη μορφών και αντιστοιχία συμβολισμού. Ο λουστινιανός και η Θεοδώρα, έχωρα ο καθένας, στέκονται επιβιττικότεροι σε παρουσία από τους υπόλοιπους, η πορφύρα φυλαγμένη αποκλειστικά για τους δικούς τους μανδιές: το φωτοστέφανο να περιβάλλει τα στέμμα τους. Στέκονται ο ένας απέναντι του άλλο με απόλυτη ισότητα, ισοδύναμοι ενώπιον του Χριστού και ανεξάρτητοι μεταξύ τους δύον αφορά τη σχέση τους με τρίτους. Μοιράζονται την εξουσία και συντρέπουν το δράμα της χριστιανικής μοναρχίας. Συνεργάζονται για τη διακυβέρνηση του κράτους, έτσι που να περάσουν στην ιστορία σαν ένα μοναδικό ζεύγος που σφράγισε με την προσωπικότητά του κάθε επίτευγμα του δου μ.χ. αιώνα.

Οι λεπτομέρειες της ιδιωτικής ζωής της Θεοδώρας, όπως τις κατέγραψε η σουκοφαντίκη πέννα του Προκόπιου και όπως τις υπαγόρευαν το μισός και η προκατάληψη για το άτομό της, δεν συνέθετον ένα ευχάριστο ανάγνωσμα. Άλλα αν λαδούμινο υπόψη μας τις πολιτικές πεποιθήσεις της εποχής και αν κρίνουμε την συνέπεια των γεγονότων και τα κληροδότηματα της περιόδου, τότε δέπλουμε να αναδύεται μπροστά μας ένα πολύπλοκο και συναρπαστικό πορτραίτο μιας μοναδικής γυναίκας. Μια προσωπικότητα με σθένος, γρήγορη αντίληψη, απεριώριστη νοημοσύνη και πολιτική ουδέρεκαια. Σαν αυτοκράτειρα και έκφραση μιας συγκριμένης ιδεολογίας εδρασίας και έξησης ανάλογα. Άλλη η γνώση και η συνείδηση που είχε για την κατάσταση των γυναικών της εποχής της και πάνω από όλα η μέριμνα της να δειτώσει την τύχη τους, οδήγησαν τη Θεοδώρα σε μια σειρά από νομοθετικά διατάγματα που απαγόρευαν την εκ-

μετάλλευση τους και έδιναν κάποιες ελευθερίες και αξιοπρέπεια στις γυναίκες – έστω μέσα στα οικογενειακά πλαίσια, μας επιτρέπει να χαρακτηρίσουμε τη Θεοδώρα σαν τη μανιάτικη φεμινιστρία αυτοκρατέρια. Η Κωνσταντινούπολη τον δο άιώνα, που συνέβησαν ενάντια της αυτοκρατορίας, είναι το πολιτιστικό, θρησκευτικό, διοικητικό και καλλιτεχνικό κέντρο από από το Αυτοκράτορας και η αυλή ρυθμίζουν τις υποθέσεις του κράτους και αποφασίζουν για τα επεργάτικα και ποικίλα έθνη που συνέβησαν την Αυτοκρατορία. Σε ένα άλλο επίπεδο, ένα ανάμικτο πλήθος από χρόνιες μέρι και πέντε, διακινείται ανάμεσα στα ευτυπωσιακά δημόσια κτήρια και ταπεινές συνοικίες. Ο άρρενος μοιράζεται δωρεάν και τα θεάματα ήταν ειλεύθερα στον Ιππόδρομο. Η ζωή γύρω από τον Ιππόδρομο ήταν ένα διάρκειας τάριχο. Ενα πολύυσο πλήθος αγνυόντων για τα καθημερινά του με διάφορες επινοήσεις και ανταγωνίζονταν να κρατήσουν τις ευκαιριακές δουλειές που του έδιναν τον επισκοπό. Κατούσκουν σε χαμόσπιτα και τράγλες που του εξασφάλιζαν τη φώτιση και η πενιά του. Την υπόκατα κατέφευγαν στη φτηνά κατηλεά και πορνεία, όπου ο υπόσκοπος κινούνταν με άνεση και ρύθμιζε τις υποθέσεις του με το δικό του νόμο. Σε έντονο τόπο βάσισαν περιβάλλονταν, όπου επιβιώνει ήταν η μόνη μέριμνα. Ζύνει η οικογένεια της Θεοδώρας. Για τη Θεοδώρα σταθήκε το σχολείο που τη διδάσκει γρήγορη αντίδραση, πίσημα, επιμονή. Αμβλυνει την κρίση της και ακούνει την ικανότητά της να υποδειχτεί τους ανθρώπους που την περιέβαλαν.

Ο πατέρας της Θεοδώρας έτρεφε αρκούδες που τις περιέρεβε στον Ιππόδρομο για τη διασκέδαση του όχουλο. Βέβανε όμως σταν η Θεοδώρα ήταν πέντε χρόνων και οι δύο αδερφές της λίγο μεγαλύτερες. Η χρήμα μπήτρε, θύμια ενός κούρου που περιφόρουντας τις μοναχικές γυναικείς, δεν είχε το δικαιώμα να αναλαβεί τη δουλειά του αντρά της, το μοναβίκο πόρο ζωής για αυτήν και τα κοριτσιά της. Με την πρακτικότητα ομάς που χαρακτηρίζει τις γυναικείς που παλέυουν για τη ζωή τους, δρήγε μεμένως άλλον αντρά για να μπορέσει να κρατήσει τη δουλειά της: Δυστυχώς η αυθαύριστα και ανεντητήτη των υπευθύνων γύρω από τον Ιππόδρομο, τους στέρων τη δυνατότητα που θα τους εξασφαλίζει το καθημερινό τους.

Απελαπιμένη η γυναικά κατέφυγε στο μόνο όπλο που είχε στη διάθεσή της, τη φυσιολογική και θεική πίεση έδγαλε της κοριτσά της στον Ιππόδρομο για να συγκινήσουν το κοινό

με την άδικη μοίρα τους και να εκλιπαρήσουν τη συμπάθειά του. Η ταπεινωτική αυτή εμπειρία πρέπει να αφήσει ανεξέτηλα σημάδια στη ψυχή της Θεοδώρας και ίσως να ενταλάξει στο υποσυνείδητο της την εχθρική στάση της απέναντι σε δύοσ ορθώντων ενάντια στα σχέδια της και σ' αυτούς που αδικούναν με τη συμπεριφορά τους, ίδιως τις γυναικες. Όταν η Θεοδώρα ήταν 10-12 χρονών συνέδευε την αδερφή της Κοιτώ στη σκηνή, σαν βοηθός στα διάφορα νούμερά της. Γρήγορα κατέκτησε η ίδια το κοινό χαρά στην ομορφία, το χιούμορ και τη σπιτράδα της. Το θέατρο τον δο άιώνα, καταδικάσμενο από την Εκκλησία, ευδοκιμεί σαν ένα μέσο ψυχαγωγίας των κατωτέρων τάξεων και του υποκόσμου προσφέροντας χοντροκομμένες φάρσες, έδιαντροπες μημπίσεις και προκλητικές εμφανίσεις. Οι γυναικες που δύολευαν στη σκηνή στιγματίζονταν με τα χαρακτηριστικά του εξευτελίμονού και της ανηθικότητας και θεωρούνταν ευάλωτη και διαβέσμων λεία. Από ένα απαγορευτικό νόμο φαινεται πώς οι γυναικες που δύολευαν στο θέατρο δεν ήταν ελεύθερες να παραιτηθούν όποτε ήθελαν, γιατί με κάποιο δεσμευτικό όρκο ανήκαν στη δικαιοδόσια του θεατρών, ο οποίος ρύθμιζε τη ζωή τους κατά τα συμφερόντα του και συχνά τις πρωσθύουσε στο πεζόδρομο.

Το γενονός στη Θεοδώρα σχετίζονταν με το θέατρο πρόσφερε ένα γόνιμο έδαφος για φανταστικές περιπέτειες της ζωής της. Ο Πρόκοπος φαίνεται να νιώθει ιδιαίτερη ικανοποίηση στην περιγραφή, με γραφικές λεπτομέρειες της σεξουαλικής ζωής της Θεοδώρας. Η διηγήση του αγγίζει τα ορια της πορνογραφίας. Άλλα σε μια εποχή όπου η τιμωρία παρέτησε της γυναικάς μετριέται με τη σεξουαλικότητά της, μια τέτοια εικόνα της Θεοδώρας εξηπρέπει το μίσος του για το άτομό της. Προσπαθεί με κάθε τρόπο να υποδιδύσει το πρόσωπο της Θεοδώρας και κατά συνέπεια το ήθος του λουστινιανού που σχετίζεται με μια τέτοια γυναικα. Ενας άλλος λόγος που μας κάνει να αμφιστρέψουμε τις ειλικρινείς προθέσεις και την αντικευμενικότητά του, είναι η ομολογία του ότι δεν έχει προσωπική γνώση των γεγονότων αλλά βασίζεται σε πηγές που δεν τολμάει να αποκαλύψει.

Ίσως η ζωή της Θεοδώρας να μην ήταν ευσπλάχνη και υποδειγματική για την εποχή εκείνη, αλλά δεν φαινεται να την απολαμβάνει ιδιαίτερη η ίδια. Την εγκαταλείπει για να ακολουθήσει κάποιον Εκθέουλο που διοριστήκε κυβερνήτης στην Πενταπόλιη, στη Βόρεια Αφρική.

Οι σχέσεις τους ήμας δεν κράτησαν πολύ και η Θεοδώρα γρήγορα εγκατέλειψε το σπίτι του. Το μακρύ ταξίδι της επιστροφής μέσα από τις μεγάλες πόλεις της Ανατολής δεν ήταν ευκόλο και χωρίς περιπέτειες. Άλλα για τη Θεοδώρα, τη γυναικό με την κριτική αντίληψη, το δυναμικό και μαχητικό χαρακτήρα, στάθμικε συγχρόνως ένα ταξίδι που της έδωσε την αμεση γνώση για τις καταστάσεις που επικρατούσαν εκεί και την επιγνώση για τα προβλήματα που παρουσιάζονταν εξ αιτίας των βροσκευτικών ζητημάτων. Ο Προκόπιος συνεπής στην άποψη του για τη Θεοδώρα λέει πως: «περιόριζε την το ωύμα παρανοίας, ήτερε εισήρθη, εργαζόμενός και «εξ μεν ουν Αλεξάνδρεαν τα πρώτα ήκεν». Η Αλεξάνδρεια την εποχή αυτή εκτός από πολιτιστικό και οικονομικό κέντρο, πόλη πλούτου και διαφόρων, ήταν επίσης κέντρο του Χριστιανισμού με έντονη παράδοση σε θεολογικές διαμάχες. Οι μονοφοιτίστες της Συρίας και της Παλαιστίνης πιεσμένοι από τους διωγμούς που ενέπνευσε η Ορθόδοξη του Ιουστίνου συνέπειαν κατά κιλάδες εκεί ζητώντας καταφύγιο στην προστασία και τη συμπαθεία του Πατριάρχη Τιμόθεου. Ανάμεσα στους εξόριστους ήταν και ο Επίκτης Πατριάρχης Αντιόχειας Σεβήρος. Η Θεοδώρα – από ανφορές που κάνει η ίδια αργότερα – γνώρισε από κοντά αυτούς τους ανθρώπους. Η καλούσ-νη τους, η κατανόησή τους και η ακεραιότητα του ήθους τους μαζί με τη ρητορική τους δεινότητα εντυπωσίασαν τη Θεοδώρα, άγγιξαν την ευαίσθησία της και απεγκλώδισαν τη διανοητική της διαίσθια. Δεν έρουμε πόσα καρό έμεινε μαζί τους, τα γεγονότα είναι ότι τα χρόνια αυτά συνέτελεσαν στην καλλιέργεια της Θεοδώρας γύρω από τη θεολογικά θέματα, διανοητικά γυμνάσματα και εξάσκηση του λόγου. Οι μονοφοιτίστες τους πεποιθήστεις επέρασαν τα θρησκευτικές απόψεις της Θεοδώρας και αργότερα είχαν συνέπειες στη θρησκευτική πολιτική του Ιουστίνιου. Αν αστάτησε το χριστιανισμό τότε, η αγια για πρώτη φορά τότε προτίμησε ένα χριστιανικό τρόπο ζωής, δεν το έρουμε. Πάντως όταν γύρισε στην Κωνσταντινούπολη ζήσε μια ζωή περιορισμένη κερδίζοντας το ψώμι την σαν κλώστρα. Τότε γνώρισε τον Ιουστίνιον και συνδέθηκε μαζί του.

Ο Ιουστίνιονς ήταν αρκετά μεγαλύτερός της. Γεννήθηκε το 482 στο Ταύριο της Ιλλυρίας από ταπεινούς αγρότες γονείς. Μικρός υιοθετήθηκε από τον θείο του Ιουστίνον και εγκαταστάθηκε στο πατέλη. Εκεί μορφώθηκε και διαπαιδαγγήθηκε

κατάλληλα για τη διαδοχή στο Θρόνο. Για την ιδιωτική του ζωή πριν να γνωρίσει τη Θεοδώρα ελάχιστα είναι γνωστά. Άλλα πάρ' όλες τις αντιφατικές κρίσεις για το άτομο του, μέσα από τα κίνητρα και τους λόγους που τον ώθησαν σε συγκεκριμένες αποφάσεις παρουσιάζεται σαν ένας άνθρωπος με πολύτευρο χαρακτήρα, προκισμένος με εξπυντάσα, δυναμισμό και πάθος για δουλειές. Όταν η Θεοδώρα γνώρισε τον Ιουστίνιον μετακόμισε στο παλάτι που κατοικούσαν οι ίδιοι. Ο Ιουστίνιονς τη γέμισε πλουσιοπόρα χωρίς δύο πατέρες την ίδιαν την κυριαλοφορία στο παλάτι ανάμεσα στους αυλικούς κύκλους. Δεν παντρύπτηκαν δύο αμέσως: πολιτικά διοριστικοί και οι όυροι ήθελαν να προκαλέσουν το νόμο που απαγόρευε το γάμο ενδός άντρα που είχε δημόσια δέση με μια γυναίκα που σχετίζονταν με τη σκηνή. Εξ αλλού υπήρχε και ένα άλλο πρόβλημα – η γηρατή αυτοκράτειρα Ευφρημία, γυναίκα ακαλλέρητη και με περιορισμένες ικανότητες αντιτίθετο καπηγορηματικά στο γάμο, πιθανόν από γυναικεία ματαιοδόξα παρά για ηθικούς λόγους για το επιλήφυμα παρελθόντων της Θεοδώρας – όπως λέγεται. Όταν η Ευφρημία πέθανε το 523, ο Ιουστίνιονς έπεισε τον Ιουστίνο να εκδώσει ένα διάταγμα που καταργούσε εναντίον απαγορευτικού νόμου σχετικά με το γάμο και που όριζε ότι στο εξής οι γυναίκες θηβοιοί που εγκατέλειπαν τον προηγούμενο διά τους και αποδείκνυαν «την εντιμότητα» των πιθανούς της μητρούς που μπορούσαν να παντρεύονται «αδιωματώχους» του κράτους. Παντρεύτηκαν το 525. Το 527, όταν πέθανε ο Ιουστίνιος, ο Ιουστίνιονς στέφθηκε αυτοκράτορας και η Θεοδώρα αυτοκράτειρα. Η τελετή της στέφης αυστηρά καθορισμένη από το πρωτόκολλο του παλατίου έγινε με εξαιρετική μεγαλοπρεπεια, αντάξια της ιδέας του μεγαλεύοντος της απόλυτης μοναρχίας. Σύμφωνα με την παράδοση κατέληξε με την εμφάνιση του αυτοκρατορικού λεύγους στο «Κάβισμα», το βασιλικό θεωρείο στον Ιπποδρόμιο τον κοβιτευμένο τόπο όπου ο ανώτατος άρχοντας σφρυγμωτεύοντας τη διάθεση του λαού. Και το πλήρως πρέπει να ενθουσιάστηκε με ό,τι είδε και με ζητωκρυφές εύχεται μακροβιαία υπό το έλεος της Θεού στους ύρκοντες και αναγνωρίζει ως Αυγούστα τη γυναίκα που μερικά χρόνια πριν περιέπιε και περιφορούσε στις υπόπτες συνοικίες της πόλης.

Μόνο ο Προκόπιος αγανακτεί για την υπέρτατη θέση που κατέκτησε η Θεοδώρα. Το συντριπτικό του πνεύμα και οι προκαταλήψεις του υπαγρεύουν μά άλλη εικόνα της Αυγούστας και κατηγορεί τον Ιουστίνιον που δεν διάλεξε «... την πασσών τών γυναικών μαλιστα εϋ τε γεγονίαν καί τροφῆς κορυφαῖτο... πρός δὲ τὰ κάλλη υπερφύσιον καὶ παρθένον... καὶ ορθόπτην οὐσίαν». Άλλα σίγουρα του διέφευγε το γεγονός ότι ο λαός της Κωνσταντινούπολης έβλεπε στο πρόσωπο της Θεοδώρας ένα άνθρωπο δικού του, που θα υπεράσπιζε τις αποψίεις του, υπέρμαχος των αγώνων της δικής του τάξης, προστάτια των συμφερόντων του και υπερασπιστρία των απόψεων του. Όσο για τον Ιουστίνιον, κάτω από την ιερατική εικόνα της Θεοδώρας με τον αυτοπρό και δύοκαμπτο μανδύα και το βαρύτιμο διάδημα με τα μαργαριτάρια, πέρα από το μεγαλείο του τίτλου που επενδύεται στη Θεοδώρα, αναγνωρίζει τη γυναίκα με το σθένος και την πείρα, που θα σταθμούν πολύτιμη βοηθημάτων σε όλη τη ζωή και θα συμβάλουν σε πολλές από τις επιτυχίες του.

Η πρώτη ουσιαστική επέμβαση της Θεοδώρας στα πολιτικά θέματα ήταν η στάση του «Νίκα». Μια έκρηκτη γενική δημαρχείας του πλήθυσμού της Κωνσταντινούπολης κατά της πολιτικής του Ιουστίνιου. Οι δημόι παραμερίζοντας τον ανταγωνισμό τους συστέφωραν τα δυνάμεις τους προτρέποντας το λαό ενάντια στην εξουσία του Ιουστίνιου. Οι ληστείες και οι φωτιές όφρων πολλά θύματα και κατέστρεψαν πολλά δημόσια κτίρια και εκκλησίες. Όταν ο Ιουστίνιονς απέτυχε στις διαλλακτικές του προσπάθειες ήταν έτοιμος, με την παραίσταση των συμβούλων του, να δραπετεύει για να οωδεί. Μια τέτοια υπαχρηστική στάση άνως δεν ταίριαζε στον αγέρωχο χαρακτήρα της Θεοδώρας, στη συνείδηση του βασιλικού ρόλου που είχε εγκολπίσει με σχετική ευολκία.

Ο λόγος της έπεισης σαν καταπέλτης και άλλαξε αμέσως το κλίμα της ητοπάθειας που επικρατούσε στο συμβούλιο. Εμπινέψουντο από την αισθήη του μεγαλείου της Θεοδώρας, οι στρατηγοί αντεπετέθησαν στους ταραχοποιούς και η στάση κατεστάλη στο αίμα. Ο Ιουστίνιονς δυναμαρμένος ψυχολογικά από αυτή την επιτυχία, επιδίδεται στο επόμενο χρόνο στον απόλυτο συγκεντρωτισμό και την πραγμάτωση της Ρωμαϊκής ίδεας. Η τελετουργική και φαινομενικά μονότονη δημόσια ζωή της Θεοδώρας στο πλεύρο του Αυτοκράτορα δεν περιορίζει τη δράση της μόνο σε υπο-

θέσεις του παλατιού και σε ρόλους διακομητικούς. Με το δυναμισμό και την αποφασιστικότητά του χαρακτήρα της επεβλήθηκε αμέων στη ζωή του παλατιού και όλοι αναγνώριζαν τη δύναμη της όχι μόνο τυπικά. Σύντοις στα δικά της διομερίσματα με λαδυρινθεοειδή υπόγειες και σκοτεινές φυλακές, υπονδυμάτια και υπρεσιακά γραφεία, όπου κινούνταν άνετα ένα πλήθος από ευνούχους, γυναικες της προσωπικής της ακρολογίας και απειράθριμο υπερτεκό προσωπικό πιστού και υπάκουου σε κάθε νέμα της. Το προσωπικό της και τα έξοδα του παλατιού της πληρώνονταν από ειδικούς για αυτό το σκοπό εισοδήματα. Η ίδια η Θεοδώρα διέβεβε τα χρήματα της όπως ήθελε, γιατί είχε προσωπικό μόνιμο εισόδημα που της εξασφάλισε ο Ιουστινιανός με την προκοδότηση στο υμεδανό του γάμου τους. Επέβαλε αυστηρό πρωτόκολλο στην αυλή της και όταν παρουσιάζονταν σε ακρόσεις, οι έξοι και οι πολιτικοί όρχοντες ἐπέτρεψαν την προσκυνήσουν και φιλούσουν την παντόφλα της. Ζαν οικοδόσια ποντίνης πάντη περίφηγμα για τα εκλεκτά εδέσματα και κρασιά που παρουσιάζει σε φυλικά δείπνα. Ειρηνικό ο Προκόπιος αναφέρει πως η Θεοδώρα περνούσε πολλές ώρες τελειοποιώντας την εμφάνιση της ύστερα από καθημερινό μπανιό και καλυπτούμαν, και πως τα μεσημέρια απούσορνταν σα μακριές σιέστες. Αν όχι από γυναικεία θηλυκότητα, η φροντίδα της αυτή ήταν απαραίτητη για την υγεία της. Η Θεοδώρα πέθανε από καρκίνο και μάλλον θα υπέφερε για αρκετά χρόνια. Σύγχρονη έφευγε από το παλάτι για διακοπές στην Αιγαϊκή Ακτή του Βοσπόρου. Πολλές φορές ταξίδευε με την ακολουθία της σε διφορές πόλεων της Μικράς Ασίας και επισκεπτόταν μανοστήρια. Ασκούσε από μόνη της δάμφιλα καθηκόντα, ρύθμιζε καθημερινές υποθέσεις του κράτους, δεχόταν πρεσβευτές και επιβάλλει τις προτιμήσεις της σε θέματα πολιτικά και βροχεκευτικά.

Ουσιαστική ήταν η επιρροή της Θεοδώρας στη θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού όταν υιοθέτησε μια ειρηνιστική στάση απέναντι στους Μονοφυσίτες. Είτε γιατί η Θεοδώρα ήταν Μονοφυσίτισσα και πρόσφερε προσωπική προστασία στους ομόθρησκους της, είτε γιατί είναι αιτίας της μεμέσης γνώσης της πραγματικότητας που είχε η ίδια από την παραμονή της στους μονοφυσιτικές χώρες, έθελε με πολιτική σκοπιμότητα μια διαλαγκτική διάθεση απέναντι τους, το γεγονός είναι ότι οι επαρχίες αυτές δεν αποτάτησαν από την αυτοκρατορία. Το όνομα της Θεοδώρας συνδέεται

με τον ύποπτο θάνατο της Αμαλασσούνθας, κόρη του Γότθου βασιλιά της Ιταλίας. Τα γενενότα ήταν πολύπλοκα και ο Προκόπιος υπονοίεσται τις ραδιούργειες της Θεοδώρας από γυναικεία ζηλοτυπία. Κάτι τέτοιο πρέπει να ήταν ένω από τον ορίζοντα της Θεοδώρας που ήταν απόλυτα σίγουρη για την αφοίσωση του Ιουστινιανού - όπως μαρτυρούν άλλες ιστορικές πηγές. Αν η Θεοδώρα υποκίνησε αυτό το θύλερο γεγονός οι λόγοι της ήταν καθαρά πολιτικοί. Ο θάνατος της Αμαλασσούνθας ευνοούσαν στα κατακτητικά σύνδεια του Ιουστινιανού στην Ιταλία και σύντομα η χώρα έγινε εξάρτηση της αυτοκρατορίας.

Η Θεοδώρα ασχολούνταν με ανθρωπιστικούς και αγαθοθεραπευτικούς διάστηματα, διέβεβε προσωπικά χρήματα σε δωρεές και φιλανθρωπικά έργα, αλλά η ισχυρή που της εξασφάλιζε η μετέρτια θέση της είχε την άλλη της φήμη. Η Θεοδώρα ήταν αμειλίκη στην πάταξη των εχθρών της και αδιστάκτη στα μέσα που χρησιμοποιούνταν για την καταρρίπωση τους. Αν και η Θεοδώρα δεν είχε την παιδεία και την αγωγή απαραίτητη για το ρόλο της στο δρόμο, είχε τον αυταρχικό και ανεξάρτητο χαρακτήρα, την αυτοπεποίθηση και την οξεία κρίση που ταίριαζε στην ψυχολογία της ηγεμονίασας. Το προσωπικό της πρέπει να την επιτύχησε πεποιθούνταν και έπληθης από πληρωφοριδότητες της έδινε τη δυνατότητα να ξαφνίζει τους αντιπάλους της με τα ίδια τους τα όπλα. Μια γνωστή περίπτωση είναι η πτώση του Ιωάννη Καποδάκη. Επάρχο της Κυνωντανίανούπολης και συμβούλου του Ιουστινιανού. Ο Ιωάννης με διαβολές και κατηγορίες προσπαθούσε να υποθάβει την ευνοία του Ιουστινιανού προς την Θεοδώρα. Άλλη η Θεοδώρα δεν ήταν εύκολο θύμα. Η μαχητικότητα και το πείσμα, τα επικτητικά γνωρίσματα της προσωπικότητάς της που την έκαναν να επιβιώσει στον κόσμο του Ιππόδρουμου δεν την εγκατέλειψαν στο παλάτι. Δεν θ' άφησε τίποτε να κλονίσει τη θέση της στο δρόμο της υπέρτατης εδουδίας.

Πιοτρ Φίλη και έμπιστο σύμμαχο σε όλες της ενέργειες η Θεοδώρα είχε την Αντωνίνια, σύνγονο του στρατηγού και φίλου του Ιουστινιανού. Βελισσαρίου. Το κοινό παρελθόν τους έφερε τις δύο γυναικες κοντά και έγινε αιτία μιας φίλων που κράτησε σε όλη τους τη ζωή. Η Θεοδώρα προστάτεψε την Αντωνίνια από τις συνέπειες σκονδαλών που έσπασαν σε δάρος της και έσωσε τον γάμο της συμφιλιώντας το ζευγάρι. Οι δύο γυναικες σε κοινό μετέπιο μέσα στα παλάτι αντιμετωπίζαν με φιδιότητα

τους άνδρες που τολμούσαν να παραπονεθούν για τις γυναικες τους στη Θεοδώρα. Εκτός από το ρόλο της σαν αυτοκράτειρα, η Θεοδώρα ήταν πάντα μία διαθέσιμη ακροάτρια και πολύτιμη σύμμαχο στην προβλήματα των γυναικών. Επενθεινες προσωπικά σε οικογενειακά ζητήματα δίνοντας ευνοίες για τις γυναικες λύσεις και όπου έκρινε απαραίτητο, τιμωρώνει σκληρά τους άντρες ή τους εξανάκαρει σε γάμο όταν το θεωρούσε συμφέρον για τις γυναικες. Μέσα σε μια κοινωνία ανδροκρατηκής ιδεολογίας η στάση της Θεοδώρας απέναντι στις γυναικες αποκαλύπτει μια άλλη διάσταση της προσωπικότητάς της: τη συνείδηση της κοινωνικής πραγματικότητας δύον αφορά τη θέση των γυναικών. Η Θεοδώρα μέσα από τις εμπειρίες μιας ακληρής αγνωστικής ζωής γνώρισε τη γυναικεία κατατίεση, την αυθαρεσία της ανδρικής υπεροχής, την απουσία πολιτικής υπόστασης της γυναικας και τα υπερβολικά περιορισμένα δικαιώματα τους. Άλλα ήταν η Θεοδώρα, σαν αυτοκράτειρα, δρέθηκε έξω και πάνω από τα κρητηρία που ρύμιζαν τις σχέσεις των δύο φύλων. Δεν καταπίεσε τη γνώμη των εμπειριών της και δεν την έσθισε σαν εφιαλτικό όνειρο.

Αντίθετα τη μετέφραση σε πολιτική πράξη που το αντίκτυπο της ισχύει μέχρι σήμερα: Στο Οικογενειακό Δίκαιο – όπως συντάχτηκε παράλληλα με τη κωδικοποίηση και την ερμηνεία των νόμων που υπήρχαν, η Θεοδώρα υποκίνησε τη σύλληψη και την εφαρμογή νομοθετημάτων για την προστασία και την επιβολή μέτρων που απέβλεπαν στην ευνοία τηρησης και δικαιότερη μεταχείριση των γυναικών και τους έδιναν κάποια δικαιώματα ανεξάρτητοις. Παρά την πίεση και την αντίθετη στάση της Εκκλησίας, αναγνωρίζεται το διαζύγιο. Οι σύζυγοι υποχρέωνταν να γράψουν στη σύντηγο τους μέρος της περιουσίας ανάλογο με την αξία της προίκας που δίνει η γυναίκα. Μετά την θάνατο της η περιουσία της μπορεί να περάσει στους κληρονόμους της. Οι άρρενες έχουν την κηδεμονία των παιδιών τους, και εξακολουθούν να τη διατηρούν ενώ έρχονται σε δεύτερο γάμο. Οι γυναικες μπορούν να διαβέβουν την κληρονομία τους όπως θέλουν, αρκεί να εξασφαλίσουν πρότα τα παιδιά τους οικονομικά. Τα κορίτσια έχουν ίσα κληρονομάτα δικαιώματα με τα αγόρια και την παράνομα παιδιά αναγνωρίζονται σαν νόμιμα και έχουν ίσα δικαιώματα διαδοχής με αυτά. Οι γυναικες που ανήκαν σε γαιοκτήμονες έχουν το δικαίωμα να κρατήσουν οι ίδιες τα παιδιά που αποκτούν από αγρότες άλλου κτήμα-

τος. Καταργείται το δικαίωμα των γονέων να πουλάνε τα παιδιά τους για την απόδεση χρέους. Ο νόμος αυτός ήταν λυτρωτικός για την τύχη φτωχών κοριτσιών από την επαρχία που σπρώχνονταν αναγκαστικά στην πορεία στις μεγάλες πόλεις, ανισχύρα στο έλεος του αγραστή τους. Θεσπίζεται νόμος που προστατεύει τις γυναίκες από την εκμετάλλευση των τοκογύλωφων, γιατί απαγορεύει την καταδίκη των γυναικών σε φυλάκιο λόγω χρέους. Γυναίκες που καταδικάζονται για έγκλημα δεν ρίχνονται στις μεγάλες φυλακές; περιορίζονται σε μοναστήρια. Μια αισθητή αξιοπρέπεια για τη γυναίκα μέσα στο νόμο, την προστατεύει από την έξευτλιστική τύχη που την περιμένει στην τρομαχτικές φυλακές της εποχής. «Ένα νομοθετήμαντα καταδικάζει τους προσαγόγους σε πρόστιμο που διατίθεται κατ' ευθέαν για την αποκατάσταση των γυναικών που εκμεταλλεύονται, και οι ιδιοί υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν την πόλη. Η πορεία πρέπει να ήταν ένα συνθιθέμενο θέμα στις μεγάλες πόλεις: είτε γιατί εκεί τις έσπρωχνε η ανεξίδια είτε γιατί γίνονταν ανεμπόδιστα αντικείμενα εκμετάλλευσης, οι μοναχικές γυναίκες κατέφευγαν ευκολά σ' αυτό τον τρόπο επιβίωσης. Το έντονο ενδιαφέρον της Θεοδώρας γι' αυτό το θέμα εκφράζονταν και με προσωπικές της ενέργειες. Έχτισε με δικά της χρήματα ιδρύματα όπου κατέφευγαν αστεγες, φτωχές και ορφανές γυναίκες. Μετέτρεψε επισής ένα παλάτι στην ακτή του Βοσπόρου σε μοναστήρι, όπου οι κοινές γυναικες της Κωνσταντινούπολης περιθλόντων και διδάσκονταν κάποια τέχνη που θα τις εξασφαλίζει ανεξάρτητη ζωή.

Η προσωπική μέριμνα της Θεοδώρας για τις γυναίκες και κάποια ευνοϊκότερη μεταχείριση τους από τους καινούριους νόμους – ο Ιουστινιανός στην εισαγωγή των νόμων αναφέρει επανείλημένως τη Θεοδώρα ως πολύτιμο σύμβουλο και εμπιεύστρια των αποφάσεών του – μας δίνουν την εντύπωση ότι η Θεοδώρα είχε μια αισθητή αυτού που σήμερα θα ονομάζεμε «γυναικείη ζήτημα», όχι σαν θεωρία και ανάλυση, αλλά σαν καθημερινό πρόβλημα. Και έτσι το αντιμετώπισε: Πρακτικά και άμεσα σαν γυναίκα. Σαν διάσιλσα με τη θέση πόση νόμων που η διαρκούσκοτά τους συνέβαλε στην εξέλιξη του πολιτισμού.

Η Θεοδώρα πέθανε στις 28 Ιουνίου, το 548 από καρκίνο. Το σώμα της τέθηκε σε λαϊκό προσκύνημα και τάφηκε μέσα σε πορφυρή σαρκοφάγο στα ναό των Αγίων Αποστόλων. Το πένθος ήταν για την Αυτοκράτειρα, αλλά

ο θρήνος ήταν για τη γυναίκα με την ισχυρή προσωπικότητα, τη νοημοσύνη, τη γρήγορη αντίληψη, την πολιτική οξειδέρεια, τη γενναιόδυνια, προοδευτική αντίληψη και πάνω από όλα με την πείρα που στάθηκε πολύτιμος συντελεστής στην πορεία συκερμένων γεγονότων. Ο Ιουστινιανός έχασε την αγαπημένη σύντροφο, τη συνετή σύμβουλο και πιστή συνεργάτιδα στο μεγαλύτονο έργο. Εμείς αφοσιώμενοι στη μήνη της για τα υπόλοιπα τρίαντά χρόνια της ζωής του. Στο Μοναστήρι του όρους Σινά άσκεται μέχρι σήμερα στα εξωτερικά δοκάρια της οροφής η επιγραφή «πετρέ της ειρήνης και αναπάυσεως της συγενετάστης πηγών βασιλίδος Θεοδώρως».

Ο δος αιώνας, όπως τον σφράγισαν οι προσωπικότητες του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας χαρακτήρεσσα καθοριστικός για τη μετέπειτα εξέλιξη του Βυζαντίου, και ουσιαστικός για τα κοινωνικά, πολιτιστικά και οικοδομικά επιτεύγματα που κληροδότησε το μοναδικό αυτό ζεύγος. Πολλά δεν άντεναν στο χρόνο και άλλα κατέρρευσαν μαζί με την ιδεολογία που τα ενέπνευσε. Δύο όμως πράγματα παραμένουν ακόμη μέχρι την εποχή μας: η Αγία Σοφία στο χώρο της αισθητικής και οι Νόμοι που αποτέλεσαν τη βάση της θεαματικής οργάνωσης των Ευρωπαϊκών κρατών. Τίποτε όμως από αυτά δεν θα πραγματοποιάντων στη Θεοδώρα – κατά τη φράση του ιστορικού Baker – είχε προτιμήσει ένα λευκό σάδανο αντί της βασιλικής πορφύρας, την κρίσιμη ώρα, σταν ο ιστορικός της ρόλος απειλήθηκε με τη Στάση του Νίκα. Άλλα η αγέρωχη, τολμηρή, αδιάτακτη, διορατική και προκιμένη με φεμινιστική συνειδήση αυτή γυναικα, διάλεξε την κατευθίσια αναμέτρηση από την προσωπική ασφάλεια που της υπόσχονταν η φυγή στην ανανυμία. Η ζωή της δικαιώσει την εκλογή της και πλούτωσε την ιστορία με σαγηνευτική και πολύτιμη φυσιογνωμία.

Βιθλιογραφία

- BAKER J.W., "Justinian and the Later Roman Empire", Madison Wisc., 1960.
- BRIDGE, A., "THEODORA", London, 1978.
- BROWNING, R., "Justinian and Theodora", London, 1971.
- BURY, J.B., "History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius to the death of Justinian", London, 1923.
- CHARANIS, P., "Some Aspects of Daily Life in Byzantium: The Greek Orthodox Theological Review", U.S.A., 1962-63
- DEMUS, O., "Byzantine Mosaic Decoration", London 1948.

DIELH, C., "Figures Byzantines", Paris, 1925.

EVAGRIUS, "A History of the Church from A.D. 431 to A.D. 549", E. Walford, Bohm's Ecclesiastical Library, London 1851.

ZAKΥΘΗΝΟΥ Δ., «Βυζαντινή Ιστορία (324-1071)», Αθήνα 1972.

GRABAR, A., "Byzantine Painting", Geneva, 1953.

HOLMES, W.G., "The Age of Justinian and Theodora", London, 1912.

ΙΩΑΝΝΗ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΦΕΣΟΥ: "Ecclesiastical History", μετάφραση της Rayne-Smith, Oxford 1980.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ζ' ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗΤΟΥ: Volg. A., "Constantine VII Porphyrogenitus, Le Livre des Cérémonies", Paris 1935, 1939-40.

NELSON, J., "Analysis of Early Byzantine Inauguration ceremonies: Symbolism in Context", Studies in Church History, 13, 1976, 9869.

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ: "Ανεκδότα", «Περὶ κτισμάτων», εκδ. J. Haury, Λειψία 1913

PANZIPANI, S., "Βυζαντίνος Πολιτισμός", μετ. στα Ελληνικά, Γαλάζια 1969-70.

SHERRARD, PH., "Constantinople, the Iconography of a City", London 1965.

TALBOT RICE, D., "Byzantine Art", Pelican Book, 1968.

URE, P.N., "Justinian and His Age", London, 1951.

VASILEV, M., "History of the Byzantine Empire", Met. από τα Ρωσικά Madison Wisc., 1952.

Theodora: An Empress

M. Tsotsou

The Byzantine emperor Justinian and his wife, the empress Theodora, each with his own retinue are represented in the mosaics of the church of St. Vitale in Ravenna, Italy.

The imperial status of Justinian and Theodora, the most impressive figures among all the others, is easily distinguished for the luxurious purple dresses they wear and the halos around their heads. They stand facing each other absolutely equal in value, quality and power before Christ and independent from the rest. They share sovereignty and preserve the vision of Christian monarchy. They collaborated so perfectly in the government of the empire that they still today are considered as a unique couple in all history that has sealed with its strong personality every achievement in the sixth century AD.

The significant element and quality in this relation is the supreme authority granted to Theodora, also materialized in financial independence, which enabled her to act according to her personal high abilities and wise wishes.